

Марина ВЕЛИЧКО

Психологічні причини та превентивні заходи щодо виникнення мобінгу в освітньому середовищі

Постановка проблеми та її зв'язок із науковими та практичними завданнями: Тема мобінгу серед дітей дедалі частіше опиняється в центрі уваги громадськості й наукових дискусій. Починаючи з 1905 року у пресі почали з'являтися перші роботи, присвячені даній темі. Проблема мобінгу, як педагогічна була окреслена ще у 60-80 роках минулого століття у Швеції, потім у Німеччині, Польщі та інших країнах Європи. Мобінг (англ. to mob – нападати, гнобити, знущатися) ситуація, коли в колективі одна або кілька осіб ставляться вороже до певної особи і здійснюють тиск на неї часто або впродовж тривалого часу. Від інших конфліктів його відрізняє відсутність рівності сторін. У такому випадку сильніші переслідують слабшого з метою послаблення його позиції в групі або навіть ізоляції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми. Психолого-педагогічні

аспекти даної проблеми розглядалися у дослідженнях Л. Гайнемана, Р. Берон, Д. Ольвеуса, Р. Річардсона, Р. Грановської, Л. Рудь, Е. Коруб, І. Філіппової, О. Матвійчук, Е. Потапчука. Мобінг у шкільному колективі досліджували О. Корабльова, О. Юрчик. Соціально-психологічні причини виникнення кібермобінгу досліджує Л. Найдьонова. Однак, поширеність явища, наявність протиріч між практичною потребою розробки профілактичних програм і станом вивчення проблеми обумовили актуальність дослідження даної проблеми.

Постановка завдань дослідження: Метою статті є аналіз психологічних причин виникнення явища мобінгу та кібермобінгу серед учнів і його деструктивна спрямованість та напрямки превентивних заходів щодо профілактики виникнення третирування в освітньому середовищі.

Виклад основного матеріалу дослідження: Феномен цькування одних учнів іншими став досить серйозною соціальною проблемою на сьогодні не лише у закладах освіти, а й у суспільстві в цілому. Перші систематичні дослідження феномена третирування учнів розпочалися ще у 1970-х роках скандинавські фахівці. З 1980-х років цій проблемі почали приділяти велику увагу в інших країнах Західної Європи, атакож в США, Австралії, Японії. Поняття «мобінг» було введене у 1963 р. К.Лоренцем (Lorenz K.). Він називав мобінгом феномен групового нападу декількох мілких тварин на більшого за розміром супротивника. Шведський дослідник Х. Лейман пояснював термін «моббінг» (або «психологічне тероризування»), як феномен, під яким розумів ворожі неетичні комунікативні дії систематичного характеру, спрямовані на певного індивіда. Такі дії повторюються відносно часто (як мінімум один раз на тиждень) і тривають впродовж відносно довгого періоду (як мінімум близько шести місяців) [4].

Шкільний мобінг – причина трагедій, що відбувається з його жертвами та одночасно причина негативного впливу на всіх учасників, адже його вплив змінює особистість, травмує тих, хто брав участь у ньому, або ж виявився безсилим спостерігачем. Цькування має на меті використання чийсь сили або статусу для залякування, нанесення шкоди або приниження іншої особи, що має меншу силу чи статус. Основні ознаки третирування: систематичність, регулярний характер прояву на відміну від окремого агресивного вчинку; взаємовідносини переслідувача і жертви (нерівність фізичних або соціальних можливостей). До засобів знущання належать образи, поширення пліток, приниження, лихослів'я, бойкот, причіпки,

кепкування, дезінформація, спричинення шкоди здоров'ю, дрібні крадіжки або псування особистих речей тощо. Зазвичай оточуючим нав'язується думка про те, що жертва сама створює проблеми або що з її психічним здоров'ям не все гаразд. Мобінг є цільовою дією щодо усунення певної особи з групи [3].

Систематизація та аналіз фактів пов'язаних з агресією та насиллям, якими супроводжується мобінг, зокрема серед неповнолітніх, досить складне завдання, над вирішенням якого працювало багато дослідників, зокрема Л. Берковіц, В. Знаков, К. Лоренц, А. Реан, Т. Румянцева, З. Фрейд, Л. Гайнеманта ін. Проведений нами аналіз показує, що науковці (Р. Берон, Р. Грановська, К. Коруба, Д. Ольвеус, Р. Річардсон, Л. Рудь, І. Філіппова, О. Матвійчук, Е. Потапчук, О. Корабльова, О. Юрчик, Л. Найдьонова та ін.) виділяють такі психологічні чинники, що сприяють виникненню насильницької поведінки у дітей та підлітків: характеристики спрямованості та самосвідомості особистості (низький рівень сформованості моральних уявлень, неадекватні самооцінка і рівень домагань), індивідуально-психологічні (емоційна нестабільність, високий рівень особистісної тривожності, низький рівень розвитку інтелекту, несформованість навичок самоконтролю поведінки та функцій прогнозування її наслідків) та соціально-психологічні (статус у колективі однолітків, низький рівень соціальної адаптації, несприятливий емоційний мікроклімат в сім'ї, характері, система виховання).

Індивідуально-психологічні особливості особистості залежать від мотивів діяльності, рівня сформованості здібностей, особливостей темпераменту і характеру. Відповідно, існують передумови для виникнення і розвитку шкільного насильства, зосереджені у стійких рисах характеру і схильностях дітей. Схильність до насильства може обумовлюватися психологічними проблемами, які переживає учень, кризовими періодами онтогенезу, кризовими ситуаціями повсякденного життя. Періоди переживання вікових афективних і особистісних криз є періодами вираженої агресивності дитини, що порушують її гармонійні відносини з оточенням, і відповідно, співпадають з моментами її найбільшої емоційної лабільності. Агресивність як індивідуальна детермінанта шкільного насильства також пов'язана з певною мотивацією. Адже саме певні мотиви уможливають існування цілеспрямованої агресії, а отже – і цілеспрямованого насильства, вжитого задля заподіяння зла, лиха, шкоди іншому. Схильність до шкільного насильства залежить від

розвитку емоційної сфери дитини. Науковці відзначають, що у випадку затримки і спотворення раннього розвитку, можуть формуватися і закріплюватися не завжди адекватні форми афективного реагування, серед яких найчастіше трапляються агресивні вербальні й символічні реакції [11].

Схильність до шкільного насильства залежить від вольових рис дитини. Прояви волі учня значною мірою залежать від ситуації, вимагають зовнішньої підтримки з боку дорослого. Якщо батьки і педагоги недостатньо обізнані та не враховують індивідуально-психологічні особливості дитини і висувають надмірні до її віку та рівня розвитку вимоги, це призводить до розчарувань, недовіри, пригніченості, почуття неповноцінності, сприяє формуванню негативних особистісних рис. Експериментальні дослідження Ю. Гіппенрейтер довели, що під впливом несприятливих умов розвитку і виховання в сім'ї та у школі (наприклад, негативне оцінювання) у дитини формується низька самооцінка. Якщо численні спроби підвищити самооцінку соціально сприятливими прийомами не мають бажаного результату, тоді вона звертається до асоціальних взірців і контрнормативних цінностей [9].

Часто жорстокість є проявом заниженої самооцінки. Тому один з видів спрямованого на інших насильства, відновлює самоповагу дитини і вирівнює її самооцінку. У більшості випадків дитина проєкує на себе способи поведінки і риси характеру дорослих. Зазвичай жорстокість проявляється в тих дітей, у яких не розвинена здатність до емпатії, а на її місці розвивається емоційна холодність, пасивність, навіюваність і конформність [13].

Аналізуючи групу соціально-психологічних чинників, з'ясуємо, що за даними наукових досліджень, одним із чинників, які впливають на розвиток схильності до насильства є сім'я в якій виховувалася дитина. Дослідники процесу соціального наuczіння дійшли висновку, що жорстоке поводження з дитиною у сім'ї призводить не тільки до здійснення агресивних вчинків цією дитиною при спілкуванні з однолітками, але й до розвитку агресивності, схильності до насильства та жорстокості у зрілому віці. У поведінковому арсеналі таких дітей відсутні «сценарії» конструктивного розв'язання конфліктних ситуацій. Якщо дитина боїться відстояти свою позицію перед дорослим, то переносить агресію на слабшого. Агресивні батьки «передають» свою агресивність дітям і це впливає на їх схильність до насильства [4]. Про можливий негативний вплив сім'ї на поведінку дитини так само

зазначають і вітчизняні науковці, зокрема Н. Максимова, Терещенко Л.А та ін. Вони визначили можливі помилки сімейного виховання, які на наш погляд, прямо впливають на закріплення насильницької моделі поведінки: дефіцит позитивного спілкування батьків із дітьми; відсутність у дорослих власних моральних установок; порушення організації життя в сім'ї (заважає формуванню в дитини моральних звичок); незнання і нерозуміння внутрішнього світу дитини; недобррозичливе, грубе ставлення дорослого до дитини [12].

Під агресивністю розуміють властивість, якість особистості, що характеризується наявністю деструктивних тенденцій, в основному в області суб'єктно-суб'єктних відносин. Л. Берковіц використовує термін «насильство» тільки відносно крайньої форми агресії, навмисного прагнення заподіяти серйозну фізичну шкоду іншій особі. Він відзначає, що схильність до насильства може бути результатом цілого ряду різних впливів. В їх числі: недолік любові і ніжних почуттів з боку матері і батька; жорсткість і непослідовність батьків у застосуванні виховних дій у ранні, формуючі роки дитини; спадковість; рівень стресових станів і те, якому ступені дитині вдається або не вдається реалізувати свої особисті прагнення [1].

Основними формами прояву явища мобінгу є фізична агресія (побиття, штовхання, щипання учня), вербальна (вербальні образи, погрози, вигадкування прізвиськ, ворожі насмішки або жарти) та соціальна (непрямі форми фізичної та вербальної агресії - бойкот, ворожа міміка та жестикуляція). Останнім часом увагу дослідників привертає нова форма третирування – «кібермобінг» (cybermobbing). Інтернет – безмежний простір, що відкриває безліч можливостей, проте містить масу пасток, що можуть бути небезпечними для дітей, серед яких можна виокремити таке поширене явище, як вербальна кіберагресія, або агресія в Інтернеті.

Кібермобінг (англ. cybermobbing), під яким розуміються умисні образи, погрози і повідомлення інших даних, що компрометують особу за допомогою сучасних засобів комунікації, як правило, протягом тривалого часу. Кібермобінг здійснюється в інформаційному просторі через інформативно-комунікаційні канали і засоби. Це психологічний терор, що здійснюється найчастіше групою осіб з метою усунення жертви з певного простору (Інтернету), колективу (певної спільноти, форуму тощо) або навіть з життя. Подібно до цькування в реальному житті, кібермобінг поширений в підлітковому середовищі (жертвам і роберам, як правило, 11-16 років)[6].

На відміну від реального цькування, кібермобінг не має часових чи географічних обмежень, його повідомлення швидко поширюються широкою аудиторією, він часто є анонімним, що виступає додатковою травмуючою обставиною для жертви. Кібермобінг є одним з видів вербальної кіберагресії до якої належать хакерство, розсилка вірусів та інші дії, спрямовані на завдання реальної шкоди. Так, вербальні коментарі певного типу (які часом можна охарактеризувати і як «hatespeech» - мову ненависті) мають на меті саме завдання психологічної шкоди конкретному користувачеві і сповнені агресії. Поширеність цього явища у Інтернет-спілкуванні і його деструктивна спрямованість завдає особливої шкоди Інтернет-користувачам з остаточно несформованими захисними механізмами психіки – тобто дітям та підліткам. Цькування через Інтернет дозволяє агресорові зберегти свою анонімність і перетворити ситуацію переслідування на своєрідний «маскарад»[8].

Найбільш характерною ознакою відкритої агресії є те, що її жертва з самого початку усвідомлює недобррозичливий характер спілкування завдяки використанню емоційного забарвленої лексики. Вербальний арсенал відкритої агресії складається з погроз, образ, наклепів, лайків, знущань тощо. З однієї сторони, така агресія, особливо коли нападників кілька, здатна миттєво вивести жертву з рівноваги і завдати їй моральної травми; з іншої – вона зустрічається переважно там, де відсутній контроль за дотриманням етичних норм спілкування.

Під час вивчення проблеми шкільного насильства нашу увагу привернули наукові погляди канадського психолога Д. Ольвеуса, який розробив міжнародну програму з профілактики цькування в освітньому середовищі. Вчений визначив своєрідне «коло третирування»(англ.bullying circle), де кожен його складовий елемент має свої соціальні ролі:

1. жертва – учень, що є об'єктом третирування;
2. агресор(и), переслідувач(и) – розпочинають третирування жертви та в подальшому беруть у цьому процесі активну участь;
3. прибічники (помічники) агресорів не є ініціаторами третирування, але пізніше включаються в нього;
4. пасивні прибічники - пасивно підтримують процес третирування;
5. пасивний прибічник можливого третирування – учні, яким у принципі подобається, коли третирують інших, але вони відкрито не виказують своєї підтримки агресорам;

6. сторонній спостерігач - в ситуації третирування дотримується нейтральної позиції, керуючись принципом «це не моя справа»;

7. вірогідний захисник – учні, яким не подобається ситуація третирування інших, але які нічого не роблять, щоби допомогти жертві;

8. захисник жертви виступає проти третирування інших в цілому і допомагає (чи намагається допомогти) жертві [7].

Мобінг завдає дитині тяжких травм, які мають згубні наслідки для її подальшого фізичного та психічного здоров'я. По-перше, тривалі шкільні глузування позначаються на «Я-образі» дитини. Знижується самооцінка, учень почувається зацькованим. Жертва насилля може уникати стосунків з іншими людьми, або, навпаки, – інші уникають дружби із нею, оскільки бояться самі стати жертвами. По-друге, роль жертви є причиною низького статусу в групі, проблем у навчанні та поведінці. У таких дітей високий ризик розвитку нервово-психічних і поведінкових розладів. Для жертв шкільного насильства характерні невротичні розлади, депресія, порушення сну й апетиту. По-третє, шкільне насильство викликає порушення у розвитку індивідуальності.

Д. Ольвеус вважав, що існують чотири механізми, які можуть сприяти розповсюдженню шкільного булінгу:

- до процесу булінгу включається соціальне наслідування, тобто спостереження за проявами агресивних дій одного учня по відношенню до іншого заохочує інших дітей до участі в подібних актах;
- ослаблення заборон проти агресивних тенденцій: коли дитина бачить, що хуліган отримує винагороду за прояв агресивної поведінки, це зменшує її власні заборони відносно участі в агресивних атаках;
- зменшення відповідальності: коли кілька дітей беруть участь у залякуванні, відповідно у кожного почуття провини та відповідальності зменшується;
- повторювальність атак: у результаті повторних актів знущання над одним [7].

Досліджуючи зарубіжний досвід профілактики та запобігання мобінгу в освітньому середовищі з'ясували, що більшість таких програм мають системний профілактично-корекційний характер. Однією з найбільш відомих є програма Д. Ольвеуса (Olweus Bullying Prevention Program, ОБПП). Реалізація цієї програми охоплює три рівні: загальношкільний, груповий (на рівні класу) та індивідуальний. Основними компонентами програми на першому рівні є: формування у

закладі освіти відповідної координаційної групи(комітету), чия діяльність спрямовується на узгодження дій всіх учасників навчально-виховного процесу; проведення анонімних психодіагностичних досліджень серед учнів з метою моніторингу симптомів, особливостей та причин третирування (для цього Д. Ольвеус розробив та стандартизував авторську психодіагностичну методику OBVQ – OlweusBully/VictimQuestionnaire); проведення навчальних тренінгів для шкільного персоналу для його ознайомлення з сутністю проблеми та методами її вирішення; впровадження в шкільне життя норм, що виключають толерантне ставлення до третирування або інших форм насильства тощо. На другому (класному) рівні передбачається: впровадження норм нульової толерантності до третирування; проведення регулярних зустрічей з учнями класу та їх батьками. Третій рівень програми передбачає різні форми індивідуальної роботи з учнями, які виступають у ролі жертв та переслідувачів, а також з їх батьками. Результати впровадження цієї програми показали її ефективність не лише в Норвегії, але й в інших країнах, зокрема в Німеччині, Великій Британії, США. Експерти Центру з вивчення та превенції насильства Колорадського університету США визнали програму Д. Ольвеуса однією з найефективніших програм подібного типу[6].

У зв'язку з актуальністю проблеми мобінгу та кібермобінгу в Україні на рівні державних і громадських інституцій активно поширюється та вдосконалюється практика соціальної підтримки та захисту прав дітей, яка зазнала різних форм насильства. З метою попередження та профілактики явища булінгу та кібербулінгу в освітньому середовищі було розроблено низку профілактичних програм, заходів, рекомендацій, законів серед яких: Закон України № 2657-VIII від 18.12.2018 р «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню), де описаний алгоритм регування навчального закладу, система накладання штрафів); «Рекомендації для закладів освіти щодо застосування норм Закону України № 2657-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)»; «Про внесення змін до Закону №322(щодо запобігання мобінгу)» та інші.

Висновки та перспективи подальших досліджень у даному напрямку. Причини виникнення мобінгу учнівському середовищі є складними, різноманітними та взаємозалежними, як між соціальними, біологічними, успадкованими і набутими, так й між фізіологічними, психічними, індивідуальними та суспільними

чинниками. Водночас з поширенням масової культури та неминучістю зіткнення дітей з віртуальною реальністю, в якій важко розрізнити ілюзію і дійсність, вони наражаються на небезпеки віртуального світу, пов'язані з нездатністю критично сприймати інформацію через нестачу життєвого досвіду. Між кібермобінгом та дитячою агресією існує безумовний причинний зв'язок. Шкідливість непомірного споживання аудіовізуальної інформації, що містить сцени насилля, дослідники вбачають в тому, що це: 1) упевнює, що насильство – цілком прийнятний спосіб вирішення соціальних конфліктів; 2) робить дітей байдужими до людських страждань; 3) викликає страх стати жертвою насильства; 4) слугує причиною застосування насильства в реальному житті. Діти привчаються до думки, що насильство в суспільстві є нормою, вони постійно бояться стати жертвою злочинця і менш готові до того, щоб допомогти жертві злочину, відповідно ростуть більш агресивними й жорстокими [6].

Враховуючи вищесказане важливим є розповсюдження інформації серед батьківської громади про наявність спеціального програмного забезпечення, що має на меті блокування небажаної інформації на сайтах, а також спеціальні сайти присвячені питанням безпеки дітей в інтернеті, котрі в однаковій мірі необхідні для використання дітям, батькам та вчителям. До прикладу такі як: online-bezpeka.kyivstar.ua та onlandia.org.ua. Важливої уваги потребує соціально-педагогічна та корекційна робота з учасниками шкільного мобінгу в напрямку зниження агресивності, формування толерантності, емпатійності в учнів, з метою вторинної профілактики виникнення шкільного насилля.

References:

1. Берковиц Л. Агрессия: причины, последствия и контроль. – СПб. : Прайм-ЕВРОЗНАК, 2002. - С. 198.
2. Іванова І. В. Вивчення проблеми насильства та його превенції як один із аспектів безпечної життєдіяльності : [Електронний ресурс] / [І. В. Іванова, С. П. Гвозд'їй, Є. С. Майданюк.] – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/24_SVMN_2008/Pedagogica/26978.doc.htm.
3. Корабльова О.О. Причини виникнення мобінгу як соціально-педагогічної проблеми школярів підліткового віку /О.О. Корабльова [Електронний ресурс]. – Режим доступу :http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe.
4. Leymann H. The Mobbing Encyclopaedia [Electronic resource]. – Access mode: www.leymann.se/English/frame.html. – Title from screen.

5. Медиакультура особистості: соціально-психологічний підхід: Навчальний посібник/ О.Т.Баришполець, Л.А.Найдьонова, Г.В.Мироненко, О.Є.Голубева, В.В.Різун та ін.; За ред. Л.А.Найдьонової, О.Т.Баришпольця. – К.: Міленіум, 2010.- 440 с.
6. Olweus Bullying Prevention Program (2003) // www.clemson.edu/olweus
7. Olweus D. Bullying at school: tackling the problem (2001) // www.oecdobserver.org
8. Шерман О.М. Агресія в Інтернеті // Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, Львів. [Електронний ресурс] http://virt.ldubgd.edu.ua/pluginfile.php/14596/mod_folder/content/0/2013_1/SH2013_6.pdf?forcedownload=1
9. Юрчик О.М. Дослідження поширеності насильства серед молодших школярів / О.М. Юрчик // Наукові записки. Серія «Психологія». –Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2015. – Вип. 2. – С. 145-155.
10. Ворник Б. М. Модуль «Прояви турботу та обачливість» : [Навчально-методичний посібник] / [Ворник Б. М., Голоцван О. А., Коломієць В. П.,Талаєв К. О.] – К. : Навчальна книга, 2002. – 152 с.
11. Дроздов О. Феномен третирування у школі: шляхи вирішення проблеми : [Електронний ресурс] / Режим доступу :<http://www.politik.org.ua/vidmagcontent.php3?m=6&n=78&c=1878&setcss=1&ncss=verybig>.
12. Терещенко Л.А. Особливості прояву підліткової агресії//Практичний психолог:школа.- 2013.-№10.-С. 38-45.
13. Дагмар Нойброннер «Понимать детей. Путеводитель по теории привязанности Гордона Ньюфелда». И-во Ресурс, 2012.- 315 с.

Transliteration of References:

1. Berkovyts L. Ahressyia: prichyny, posledstvyia y kontrol. – SPb. : Praim-EVROZNAK, 2002. - S. 198.
2. Ivanova I. V. Vyvchennia problemy nasylstva ta yoho preventsii yak odyin izaspektiv bezpechnoi zhyttiediialnosti : [Elektronyi resurs] / [I. V. Ivanova,S. P. Hvozdi, Ye. S. Maidaniuk.] – Rezhym dostupu: http://www.rusnauka.com/24_SVMN_2008/Pedagogica/26978.doc.htm.
3. Korablova O.O. Prychyny vynyknennia mobinhu yak sotsialno-pedahohichnoi problemy shkolariv pidlitkovoho viku /O.O. Korablova [Elektronyi resurs]. – Rezhym dostupu :http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe.
4. Leymann H. The Mobbing Encyclopaedia [Electronic resource]. – Access mode: www.leymann.se/English/frame.html. – Title from screen.
5. Mediakultura osobystosti: sotsialno-psykholohichniy pidkhyd: Navchalnyi posibnyk/ O.T.Baryshpolets, L.A.Naidonova, H.V.Myronenko, O.Ie.Holubieva, V.V.Rizun ta in.; Za red. L.A.Naidonovoi, O.T.Baryshpoltia. – K.: Milenium, 2010.- 440 s.

6. Olweus Bullying Prevention Program (2003) // www.clemson.edu/olweus
7. Olweus D. Bullying at school: tackling the problem (2001) // www.oecdobserver.org
8. Sherman O.M. Ahresiiia v Interneti //Lvivskyi derzhavnyi universytet bezpeky zhyttiedialnosti, Lviv. [Elektronnyi resurs] http://virt.ldubgd.edu.ua/pluginfile.php/14596/mod_folder/content/0/2013_1/SH2013_6.pdf?forcedownload=1
9. Yurchyk O.M. Doslidzhennia poshyrenosti nasylstva sered molodshykh shkoliariv / O.M. Yurchyk // Naukovi zapysky. Seriiia «Psykhologhiia». –Ostroh: Vydavnytstvo Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia», 2015. – Vyp. 2. – S. 145-155.
10. Vornyk B. M. Modul «Proiavy turbotu ta obachlyvist» : [Navchalno-metodychnyi posibnyk] / [Vornyk B. M., Holotsvan O. A., Kolomiiets V. P., Talaiev K. O.] – K. : Navchalna knyha, 2002. – 152 s.
11. Drozdov O. Fenomen tretyruvannia u shkoli: shliakhy vyrishennia problemy : [Elektronnyi resurs] / Rezhym dostupu :<http://www.politik.org.ua/vidmagcontent.php?m=6&n=78&c=1878&setcss=1&ncss=verybig>.
12. Tereshchenko L.A. Osoblyvosti proiavu pidlitkovoi ahresii//Praktychnyi psykholoh:shkola.- 2013.-№10.-S. 38-45.
13. Dahmar Noibronner «Ponymat detei. Putevodytel po teroryy pryviazannosti Hordona Niufelda». Y-vo Resurs, 2012.- 315 s.

The Author

Velichko Marina,
Postgraduate Student,
Department of Practical Psychology and Pedagogy,
Khmelnitsky National University;
Psychologist, Socialist Teacher,
Lyceum of International Relations No. 51,
Kyiv, Ukraine
E-mail: melsii@ukr.net

Abstracts

WEŁYCZKO MARYNA. **Przyczyny psychologiczne i środki zapobiegawcze dla pojawienia się mobbingu w środowisku edukacyjnym.** Artykuł określa przyczyny psychologiczne i środki zapobiegawcze zapobiegające powstawaniu zjawiska mobbingu w środowisku edukacyjnym; zjawiska mobbingu jako formy przemocy psychicznej w relacji między grupą a jednostką.

Słowa kluczowe: mobbing, cyberprzemoc, przemoc psychiczna.

ВЕЛИЧКО МАРИНА. **Психологічні причини та превентивні заходи щодо виникнення мобінгу в освітньому середовищі.** У статті розкриваються психологічні причини та превентивні заходи щодо попередження виникнення явища мобінгу в освітньому середовищі. Проаналізовано феномен явища мобінгу, як виду психологічного насилля у взаємовідносинах групи й особистості.

Ключові слова: мобінг, кібермобінг, психологічне насилля.

ВЕЛИЧКО МАРИНА. **Психологические причины и превентивные меры профилактики моббинга в ученической среде.** В статье раскрываются психологические причины и превентивные меры в направлении предупреждения возникновения явления моббинга в учебной среде. Проанализирован феномен моббинга, как вида психологического насилия во взаимоотношениях группы и личности.

Ключевые слова: моббинг, кибермоббинг, психологическое насилие.

VELYCHKO MARYNA. **Psychological causes and preventive measures of the emergence of mobbing in the educational environment.** The article reveals psychological causes and preventive measures of the emergence of mobbing in the educational environment. The phenomenon of the mobbing as a form of psychological violence in relations between the group and the individual. The article reveals the phenomenon of the mobbing as a form of psychological violence in relations between the group and the individual. Theoretical approaches to the definition of the phenomenon of mobbing and its forms. Psychological causes and legal aspects and preventive measures of mobbing in the educational environment. Mobbing and described it as "psychological terror", which includes the systematic recurrence of hostile and unethical behavior of one or more people, directed against another person. According to experts, the most significant characteristic of the phenomenon of mobbing is that it is determined only when there are multiple, but systematic, regular repetitions in behavior and attitude.

Keywords: mobbing, cyber mobbing, psychological violence.